

Politisk ekologi

– en introduktion till geografilärare

Introduktion

Från att delvis tidigare behandlats som ett eget område – Miljöpolitik – har miljöfrågor under de senaste decennierna allt mer kommit att bli självklara inslag i en mängd politiska debatter och strategier. Samtidigt betonar Läroplanen för grundskolan (Lgr11) hur ett miljöperspektiv som ger elever ”möjligheter både att ta ansvar för den miljö de själva direkt kan påverka och att skaffa sig ett personligt förhållningssätt till övergripande och globala miljöfrågor” utgör en del av skolans uppdrag. Även i kursplanen för Geografi ges miljöfrågor en mycket framskjuten ställning. Ämnet ska ge eleverna förutsättningar för att ”utöka sin förmåga att [...] utforska och analysera samspel mellan människa, samhälle och natur i olika delar av världen”. Dessutom tar centrala inslag för undervisningen för årskurs 7–9 upp sådant som den rumsliga utbredningen av sårbara platser på jorden, klimatförändringar och naturresurser.

I denna artikel introduceras politisk ekologi som ett perspektiv som kan hjälpa oss att belysa dessa centrala inslag och ge elever en inblick i hur de i sina vardagsliv bidrar till att miljöer omformas både i närområdet och på platser långt borta – samtidigt som det långt ifrån är självklart att en förändring i individers beteende är det som löser dagens miljöproblem. Därigenom är tanken att elever ska kunna utveckla en ny-

anserad förståelse för olika miljöproblems orsaker, och möjliga lösningar. Inledningsfrågan blir därmed vad politisk ekologi egentligen är? Det här är en fråga som både kan ses som någorlunda enkel eller som nära på oändligt komplicerad.

En enkel konceptuell grund och en spretig samling tvärvetenskapliga perspektiv

Politisk ekologis konceptuella grund kan på ett plan uttryckas relativt lätt. Det handlar om att se samhälle och natur som *oundvikligt* sammanflätade och därmed om att studera makt och miljöfrågor samtidigt. Som Paul Robbins (2012) uttrycker det handlar politisk ekologi om ett erkännande av att politik är ofrånkomligt ekologiskt medan all ekologi – all natur – är politisk. Jag har tillsammans med Elina Andersson tidigare försökt förtydliga detta i termer av att politisk ekologi därmed innebär ”ett erkännande av hur *all* politik i själva verket har en miljöpolitisk dimension och hur alla sociala processer innebär miljöförändring” (Jönsson & Andersson, 2017: 14). När till exempel många i USA under våren 2020 som ett svar på Covid-19-pandemins samhällsekonomiska effekter fick en check på \$1200 så var detta inte något som kan frikopplas från miljöfrågor. Dessa pengar var tänkta att konsumeras. När de då på olika

sätt cirkulerade genom lokala, nationella och globala ekonomier genererades miljöförändringseffekter. När någon i Florida t.ex. använder stimulansmedlen för att köpa ett par gympaskor online så förändras både miljöer när råvarorna till skorna (läder, gummi, bomull osv.) produceras och när hela den infrastruktur som möjliggör ett onlineköp rullar igång. Som en BBC-artikel (2020) betonade så står datorhallar för 2 % av USAs energianvändning. Samtidigt uppskattar samma artikel koldioxidavtrycket av våra apparater, internet och de system som stöder dem för runt 3,7 % av världens samlade växthusgasutsläpp. Det här är ungefär i nivå med flygindustrins påverkan, men förväntas samtidigt fördubblas fram till 2025. Även påverkan som är osynlig för konsumenten är i allra högsta grad verklig.

Stimulansen blir med andra ord då ofrånkomligen en socio-ekologisk fråga, en fråga som på samma gång är samhälls- eller social och ekologisk. Ekonomisk påverkan är miljöpåverkan. Det här är sammanflätningens själva kärna, även om just sammanflätningens metaforen samtidigt kan kritiseras för hur den förutsätter att det någonsin funnits två separata enheter – samhälle och natur – som kan flätas samman när de både termerna enligt många politisk-ekologer snarare kännetecknar en artificiell uppdelning av en odelbar verklighet (se t.ex. Moore, 2015, eller Latour, 1993, för inflytelserika diskussioner i denna linje).

Men medan den konceptuella grunden för politisk ekologi åtminstone så som den uttryckts här kan framstå som någorlunda lätt att greppa så är det samtidigt ett begrepp som spretar åt en mängd håll. Ingen

aktör eller gruppering ”äger” begreppet samtidigt som det saknas en självklar kanton av politisk-ekologiska böcker att förhålla sig till. Därmed kan politisk ekologi både kännetecknas av att vissa böcker använder sig av begreppet utan att egentligen knyta an till särskilt många andra som gör det (se t.ex. Bennett, 2010 eller Latour, 2004) och av en diskussion kring vilka teoretiska inspirationskällor som egentligen är användbara för att föra en politisk-ekologisk analys framåt (Lave, 2015).

I sin reflekterande introduktion till politisk ekologi bekräftar Raymond Bryant just denna mångtydighet och beskriver politisk ekologi som ett heterogent fält där flera historiska och nutida akademisk-kulturella manifestationer stundtals överlappar och stundtals förblir separata (2015:15). Detta är en framställning som bara blir än mer komplex om vi även införlivar snarlika fält – så som miljöhistoria, humanekologi, landskapsgeografi (Widgren, 2017) eller världsekologi (Moore, 2015) – eller alla de ”proto-politisk-ekologer” (Bryant, 2015) som i praktiken delade fältets ambitioner innan det existerade i genomgången. Men kanske minst lika viktigt betonar Bryant (2015:14) hur politisk ekologi främjar *passion* ”of a sort that shapes careers and life-worlds. It makes those involved feel that they are doing something ’useful’”. Denna passion beskriver han sedan som något som genomsyrar politisk-ekologers konversationer och som leder till en serie debatter kring vad politisk ekologi har varit, idag är och bör vara i framtiden. Politisk ekologi blir därmed enligt Bryant (2015) en evig konversation. Så även om jag själv här i inledningen av artikeln försökt slå fast hur politisk ekologi kan förstås så kan

denna definition bara göras på en väldigt hög abstraktionsnivå. Det är själva konversationen, en diskussion om hur miljöer förändras, vilka processer som ligger bakom, vilka aktörer som tjänar eller förlorar på olika förändringar, och vilka metoder och teoretiska angreppssätt som krävs för att greppa detta som ligger i fokus. I denna artikel kommer jag nu att försöka ge en inblick i denna eviga konversation genom att först diskutera politisk ekologisk historia, med en betoning på vilka frågor och processer som hamnat i förgrunden under olika perioder. Därefter konkretiserar jag hur politisk ekologi som (en samling) perspektiv kan vara en resurs i undervisningen genom att diskutera politisk ekologi som metodologiskt grundval. Artikeln avslutas med mer av en närbild av några fokusområden som idag vuxit fram som intressanta inslag inom politisk ekologi, och som kan bidra till att ytterligare förtydliga hur politisk ekologi kan användas i geografiundervisningen.

Politisk ekologisk framväxt och karaktär

Som beteckning är politisk ekologi nu snart ett halvt sekel gammalt. Ett första exempel på termens nutida användning återfinns i den marxistiske antropologen Eric Wolfs korta text *Ownership and political ecology* (1972). I denna text – introduktionen till ett temanummer om alperna – så betonar Wolf mycket av det som sedan kom att bli viktiga drag inom politisk ekologi, så som behovet av att följa en regions sociala och politiska historia och att analysera relationerna mellan grupper för att förstå vad som sker på marken. Men

samtidigt så nämns politisk ekologi endast i själva titeln. Något klart svar på vad politisk ekologi är kan med andra ord inte återfinnas i hans text.

Det vi dock kan peka på som en viktig utgångspunkt var hur politisk ekologi utvecklades samtidigt på bas av och som en motreaktion mot forskningstraditioner starka under decennierna efter andra världskriget, så som landskapsgeografi i Carl Sauers anda, kulturekologi och ekologisk antropologi (Robbins, 2012; Watts 2015). Här hade forskare byggt upp konceptuella apparater för att förstå relationen mellan samhällen och miljöer som en framväxande generation politisk-ekologer nu såg som allt för förenklade eller rigida (se Jönsson & Andersson, 2017, för en längre diskussion). Michael Watts (2015), geograf och en av dem som sedan länge varit med och drivit politisk ekologi beskriver det i sin historik av fältet som en strävan efter en betydligt mer mångfaceterad förståelse av samhällen i förändring.

Central to political ecology was not systems ecology as such but political economy, and how it shaped or even produced the environments which were, or were not, managed by differing sorts of 'landscape managers'. Rather than examining the functional adequacy of culture or social structure, political ecology started with the relation of producers to the market, the commodification of land and labor, the forms of surplus extraction and the prismatic forms of social differentiation with peasant communities, the breakdown of the moral economy, emerging forms of class structure and the changing relations of production (Watts, 2015: 32)

Det Watts i praktiken därmed pekar ut i denna passage är hur inspiration från politisk ekonomi tillät tidiga politisk-ekologer att på ett nyanserat sätt fånga förändrade maktrelationer i miljöförändringen. En grundpelare var här hur lokal miljöförstörelse sällan kunde förstås som ett rent lokalt problem. Istället krävdes en analys som sträckte sig över flera geografiska skalor. Här betonade till exempel Piers Blaikie och Harold Brookfield i sin inflytelserika *Land Degradation and Society* (1987) en förklaringskedja som med bas i brukaren och dennes direkta relation till marken sträckte sig vidare till relationerna mellan olika brukare och andra grupper i samhället som tillsammans avgör markanvändning. Staten och världsekonomin är sedan kedjans sista länkar. Här framträder därmed en inramning för att, som geografis kursplan uttrycker det, ”utforska och analysera samspel mellan människa, samhälle och natur i olika delar av världen” på ett givande sätt.

Framförallt sedan 1990-talet har ett ständigt ökande antal olika sorters fall och teoretiska perspektiv bortom tidig politisk-ekologis (oftast) marxistiska rötter blivit mer framträdande. Således ser vi här framväxten av en politisk ekologi för den så kallade ”första” världen (dvs. det rika globala nord, se McCarthy, 2002), en urban politisk ekologi (se sektion 4.1. nedan) och en feministisk politisk ekologi (Rocheleau *et al.*, 1996) samtidigt som många texter betonade den makt som ligger i hur problem formuleras och i de berättelser om befolkningar och platser som cirkulerar. Enligt vissa kritiker innebär detta att politisk ekologi saknade ett fäste i en förståelse av hur faktiska miljöer

spelar roll (Vayda & Walters, 1999). Här bör det dock betonas att politisk ekologi egentligen redan då men kanske ändå mer sen dess *har* lagt fokus på faktiska ekologiska relationer. Ett tydligt exempel är här Paul Robbins (2017) arbete, där han velat förstå hur ”naturen talar tillbaka”, och omformar olika projekt och processer.

Snarare än att memorera varje skifte i fältet som jag här endast kort beskrivit kan det vara på sin plats att gå in på några av huvuddragen inom politisk ekologi. För det första drivs politisk ekologi till stor del av en frustration med angreppssätt som förbiser maktfrågor i förklaringar av miljöförändringar. Det här är ett tydligt drag i fältets tidiga framväxt och politisk ekologi är med andra ord därför till stor del format som en motdiskurs (Robbins, 2012). Således har politisk-ekologer t.ex. vänt sig mot malthusianska¹ beskrivningar av hur problemet idag skulle vara att vi är ”för många” på jorden, eller mot framställningar som naturaliserar samhällseliga förhållanden genom att beskriva resurser eller katastrofer som självklara. Istället måste även dessa sättas in i en historisk-politisk kontext. Här beskriver geografen Gavin Bridge (2009, 1218) resurser som ”a potent social category into which – and out of which – can slip those parts of the non-human world to which humans attach value”. Medan resurser är naturgivna i den mening att de återfinns på specifika platser runt om jorden är själva *kategorin* resurser oundvikligt social. Olja var t.ex. känt i många sekel innan de ekonomiska och teknologiska förutsättningarna för att strukturera samhällen kring olja som en resurs uppstod under 1800-talet. Vad gäller så kallade naturkatastrofer har en annan geograf, Neil Smith (2006),

i efterdyningarna av de omfattande översvämningar som drabbade New Orleans under orkanen Katrina i augusti 2005 kritiserat hur termen naturkatastrof blir en form av ”ideologisk kamouflage” som döljer de sociala (och därmed förebyggbara) dimensionerna av denna sorts händelser. Även om orkaner, jordbävningar och så vidare är naturligt förekommande är antalet döda i dessa inte ett naturligt givet antal. Så om vi återgår till kursplanen för geografi så visar detta hur sårbara platsers rumsliga utbredning i allra högsta grad är en fråga om samhällets struktur lika mycket som faktiska markförhållanden.

För det andra nöjer sig politisk-ekologer inte nödvändigtvis med att kritisera tidigare förklaringsmodeller. Robbins beskriver det som att politisk ekologi har en dubbelnatur, där det handlar om att både rasera förenklade föreställningar och att skapa något nytt.

[P]olitical ecology presents a Jekyll and Hyde persona, attempting to do two things at once: critically explaining what is wrong with dominant accounts of environmental change, while at the same time exploring alternatives, adaptations, and creative human action in the face of mismanagement and exploitation: offering both a ”hatchet” to take apart flawed, dangerous, and politically problematic accounts, and a ”seed,” to grow into new socio-ecologies (Robbins, 2012: 20).

Politisk ekologi är därmed inte bara normativt, i det att forskare tar tydlig ställning när något upprör dem. Politisk ekologi kan även föreslå andra vägar framåt.

För det tredje är det tydligt att även om det som hela tiden genomsyrar politisk

ekologi är en vilja att analysera maktrelationer så är det samtidigt viktigt att erkänna de många olika former av makt som politisk-ekologer fokuserat på. Escobar (2010) delar t.ex. in politisk ekologis historia i tre generationer. Den första generationen fokuserade här främst på klassiska frågor kring resursfördelning och ägande, medan en andra generation mer la betoningen på diskursiva processer och problemformuleringar och en tredje, ”postkonstruktivistisk” generation återvände till att fokusera på materiella förhållanden, men nu med mer betoning på hur både mänskliga och icke-mänskliga aktörer spelar roll (se Jönsson & Andersson, 2017, för en längre diskussion).

Politisk ekologi som metodologisk inspirationskälla

Den uppsjö av olika texter som själva samlar sig inom fältet eller strömningen politisk ekologi kan som sagt stundtals ge känslan av att politisk ekologi är oöverskådligt. Bara under 2019 och början av 2020 användes t.ex. politisk ekologi som ingång för studier av allt från sjukdom längs Ecuadors kust (Harris & Carter, 2019) och finsk våtmarkspolicy (Ratamäki *et al.*, 2019), till statens natur (Lofthus, 2020) och miljö rättvisa (Svarstad & Benjaminsen, 2020). Men snarare än att förlora sig i den snårskog som skapats av fältets empiriska inriktningar och den uppsjö av filosofiska och teoretiska inspirationskällor som driver de som idag kallar sig politisk-ekologer kan kanske vissa metodologiska utgångspunkter erbjuda en mer hanterbar inkörsport till politisk ekologi. Här kan utgångspunkten enkelt ut-

tryckt vara att de fenomen som studeras historiseras och, i brist på ett bättre ord, kontextualiseras.

Grundtanken kan därmed uttryckas som att ”saker” i själva verket är ”relationer”. Som Robbins uttrycker detta i en av de mest spridda introduktionsböckerna till politisk ekologi:

The tree becomes the way it is through a constant remaking of other things. Similarly, the tree itself is not a discrete element of something larger, but produces its contextual conditions even as it is remade. (Robbins, 2012: 94)

Ett träd kan med andra ord endast leva *inom* vissa relationer. Berövar vi trädet marken att stå på eller vatten så förvandlas ett levande träd snart till dött trä, materialet. Men samtidigt så innebär trädets liv inte bara att det passivt införlivas i relationer. Ett levande träd omskapar även sin omvärld. Det binder kol, släpper ifrån sig syre, osv. Genom att lägga fokus på relationer snarare än stabila ting kan politisk ekologi som metodologisk inspirationskälla därmed sporra elever att ständigt växla mellan olika rumsliga perspektiv – en möjlighet som även framträder tydligt i den förklaringskedja som Blaikie & Brookfield (1987) förordade.

Användbara ingångar

Bortom det metodologiska värdet kan det även finnas möjligheter att använda politisk ekologi för att belysa nutida debatter. Här tänkte jag därför kort trycka på två områden där politisk ekologi på ett tydligt sätt kan användas för att åskådliggöra socio-ekologiska relationer.

Staden

Genomgången av politisk ekologisk historia i sektion 2 ovan visar lite av det som under fyra decennier hamnat i förgrunden i politisk-ekologers analyser. Men utan tvekan finns det även många viktiga processer och relationer som ej berörs i samma utsträckning inom fältet. Nik Heynen (2014) nämner till exempel hur politisk ekologi delvis hamnat i en ”rural Third World”-fälla. Det är med andra ord framförallt vissa landsbygdsmiljöer i det globala syd (eller det som tidigare kallades tredje världen) som hamnat i fokus. Men samtidigt är det uppenbart att det sedan drygt två decennier tillbaka funnits en vilja att även införliva staden som studieområde i politisk ekologi och att därmed visa hur urbanisering kan förstås som en resursanvändningsfråga.

Miljöhistorikern William Cronon inleder sin tegelsten om Chicagos och dess omlands historia med en ärlig bekännelse av hur han som ung såg denna stad som något ont, och som något han i sin känsla för naturen vände sig bort ifrån. ”Chicago represented all that was most *unnatural* about human life: Crowded and artificial, it was a cancer on an otherwise beautiful landscape” (Cronon, 1992: 7). Men snarare än att låta denna skarpa distinktion mellan landsbygd och stad – natur och kultur – vägleda hans analys ifrågasätter han hur det kom sig att han såg en sorts jordbrukslandskap som var tydligt omskapat av människors aktiviteter – landsbygden – som naturligt medan staden fick representera något artificiellt – en cancer. Därmed är problemformuleringen satt för en otroligt intressant genomgång av relatio-

nen mellan stad och landsbygd – och om hur Chicago som stad *endast* kunde växa fram genom att landsbygden runt staden förvandlades. Ett allt större omland blev nu. Chicagos omland.

Chicago had become 'urban,' spawning belching smokestacks and crowded streets, at the same time that the lands around it became 'rural,' yielding not grass and red-winged blackbirds but wheat, corn and hogs (Cronon, 1992: 7)

På samma sätt som Cronon därmed placerade Chicago i en kontext av socio-ekologisk omvandling som spann över både landsbygd och innerstad skulle geografen David Harvey (1996) några år senare betona att det i sig inte finns något onaturligt med New York.

Det vi – delvis inspirerat av dessa interventioner – under andra halvan av 1990-talet och framåt ser växa fram är en inriktning inom politisk ekologi som tar staden som miljö och urbaniseringens miljöeffekter på allvar: urban politisk ekologi. En central pelare inom denna inriktning har varit att förstå staden genom att fokusera på ständiga förvandlingsprocesser, eller som det inom urban politisk ekologi ofta uttrycks; stadens metabolism. Geografen Eric Swyngedouw har i en passage värd att återge i sin helhet flera gånger återkommit till ett levande exempel för att beskriva denna metabolism, Picadilly Circus i centrala London:

Imagine [...] standing on the corner of Piccadilly Circus in London, and consider the socio-environmental metabolic relations that come together in this global-local place: smells, tastes, and bodies

from all nooks and crannies of the world are floating by, consumed, displayed, narrated, visualized and transformed. The 'Rainforest' shop and restaurant play to the tune of eco-sensitive shopping and the multi-billion pound eco-industry while competing with McDonalds' burgers and Dunkin' Donuts, whose products – like burgers, coffee, orange juice, or cream cheese – are equally the result of processes that fuse together and interconnect social and biochemical relations from many places, near and far away. Consider how human bodies – of migrants, prostitutes, workers, capitalists – spices, clothes, foodstuffs, and materials from all over the world whirl by. The neon lights are fed by energy coming from nuclear power plants and from coal-, oil, or gas-burning electricity generators. Cars, taxis, and buses move on fuels from oil-deposits (now again from Iraq) and pump CO₂ into the air, affecting peoples, forests and climates in places around the globe. All these flows complete the global geographic mappings and traces that flow through the urban and 'produce' London (or any other city) as a palimpsest of densely layered bodily, local, national and global – but depressingly geographically uneven metabolic socio-ecological processes. (Swyngedouw, 2006: 21)

En betoning av metabolismen innebär här en betoning av alla de processer och flöden som sammanstrålar för att skapa staden så som vi idag möter den och hur ett flertal rumsliga perspektiv kan sägas flyta samman när London nu beskrivs som en samtidigt lokal *och* global plats. Att du kan köpa en kopp kaffe, ett paket cigaretter eller en kanelbulle bygger just på alla de ständiga processer som möjliggör dessa sorters konsumtion. I den meningen är me-

tabolismen en ständig förutsättning för alla städer, från London via Lagos till Ludvika.

Ett av de flöden som ofta använts för att ytterligare konkretisera stadens metabolism har ofta varit vatten (se t.ex. Kaika, 2004, Gandy, 2002; 2017). I inledningen till sin bok om hur flöden av (bland annat) vatten skapar den moderna staden beskriver Maria Kaika hur hon som barn besökte en damm och hur hon då fullt ut inte såg kopplingen mellan dammen och kranen.

The dam was an elaborate human construction, out there in the wilderness, commanding water to stop flowing, while the flow of water in my home was a natural and simple thing: I simply had to turn a tap or press a switch to satisfy my needs. (Kaika, 2004: 4)

I denna passage finns det två aspekter som är viktiga att belysa. Å ena sidan handlar det om hur de flöden som skapar staden sällan kan rymmas *inom* staden. Vattnet, precis som byggnadsmaterialet, hämtas bortom staden. Två år innan Kaikas bok hade Gandy (2002) i sin bok om New Yorks politisk-ekologiska historia redan beskrivit denna sorts relation i termer av att vattenförsörjningssystemen bildade New Yorks ”osynliga stad”, ett mer än 20 mil långt nätverk av akvedukter norrut i *staden* New York som över flera århundraden byggts ut för att säkra *staden* New Yorks vattenbehov. Men en viktig aspekt är samtidigt att det ”osynliga” inte är för alltid beständigt osynligt. Kort efter Kaikas beskrivning av hennes barndoms excursion till dammen beskriver hon hur sjunkande vattennivåer i hennes hemstads reservoar därefter åskådliggjorde att vat-

tenflödet i badrummet eller kökets kranar var långt ifrån självklart. På ett liknande sätt har torka, i Visby eller i San Francisco, åskådliggjort hur vi inte kan ta ständiga flöden av vatten för givet, samtidigt som en nutida fascination för fettberg – i praktiken framförallt blandningar av nedspolade våtserverter och förtvålade matolja – i storstäders kloaksystem visat den enorma mängd arbete som krävs för att säkerställa att konsumenter endast möter vattnet som ett smidigt flöde. Toan spolar som den ska och kaffebruggaren kan fyllas i köket bara så länge någon ser till att hålla rören under oss rena från obstruktioner.

I fattigare områden möter vi samtidigt en mer beständig synlighet som ett resultat av avsaknad av stabila vattensystem. Detta är något som till exempel Matthew Gandy betonat.

The relative absence of water infrastructure is paradoxically reflected in a jumbled landscape of pipes, open sewers, tankers (often controlled by organized crime to extract rent from the poor), water vendors (selling sachets of ”pure water”), and buckets (to store available water). (Gandy, 2017: 6)

I slummen blir vattenfrågor därmed mer kontinuerligt synliga vardagsutmaningar, och som Gandy sedan redogör för i sin *The Fabric of Space* så har skapandet av ”moderna” stadsmiljöer i stor grad handlat om att skapa säkra, stabila och osynliga system för vattenförsörjning och avloppshantering.

Ernstson och Sörlin (2019: 8) påpekar att en förståelse av staden som socio-ekologisk under de senaste två decennierna

allt mer hamnat i mittfåran för både forskning och policy. Från att natur tidigare setts som någonting ruralt har t.ex. Stockholm sedan 1995 en nationalstadspark (världens första) öster om innerstaden. Men samtidigt är en analys av maktrelationerna i hur städernas socioekologier formas mer ovanlig. Att planerare idag konstruerar ekodukter (dvs. övergångar för djur över vägar) eller integrerar ekosystemtjänster i sina strategier betyder inte att planering genomsyras av politisk-ekologiska perspektiv.

Slutligen finns det även en annan viktig reservation som kan visa spänningarna som idag kännetecknar urban politisk ekologi. I själva detta fälts kärna finns å ena sidan en vilja att betona det urbana och å andra sidan en vilja att belysa de relationer som samtidigt skapar både stad och landsbygd. Här menar Angelo och Wachsmuth (2015) att urban politisk ekologi i grunden misslyckats. Istället för en heltäckande analys av ett allt mer urbaniserat samhälle hamnar staden som plats i snäv mening ofta i fokus. Som de uttrycker sig så finns det ingenting *i sig* som gör gruvor långt borta från stadens administrativa gränser till en mindre urban fråga och här ser de en potential för urban politisk ekologi att bidra till en ny teoretisering av urbanisering som sätter naturen i förgrunden samtidigt som den tonar ned betoningen av staden i sig.

Kroppen

Om staden länge setts som något bortom naturen, så är detta kanske än tydligare för människokroppen. Naturen har ofta, och enligt majoriteten av alla politisk-ekolo-

ger i allt för förenklade ordalag, beskrivits som det som ligger bortom oss människor. Denna tendens att syntetiskt dela upp verkligheten i människa och natur är t.ex. något som Steven Vogel kritiserar.

If nature means the nonhuman, then the 'end of nature' through human action can neither be criticized nor prevented, because its occurrence is a matter of definition and not of choice. (Vogel 2016: 15)

Både huruvida människan är en del av naturen eller inte och vad (om något) som egentligen är människans natur är ständigt brännande frågor för (bland annat) akademiker, aktivister, politiker och filosofer. Vad gäller vad människan – naturligtvis – är räcker det med att peka på debatterna kring histologen Annica Dahlströms (2007) könsskillnadsförsvarande *Könet sitter i hjärnan* eller till synbart eviga diskussioner huruvida människan i sig är egoistisk eller tvärtom empatisk (se t.ex. Kropotkin, 2017, eller för den delen kontrasten mellan Goldings klassiska roman *Flugornas herre* och Bregmans, 2020, betydligt ljusare genomgång av hur det gick när en grupp pojkar på riktigt fann sig skeppsbrutna på en öde ö). Och när det gäller huruvida människan är en del av naturen eller inte är det idag kanske mindre en fråga om filosofisk utgångspunkt än om ett erkännande av att samhälleliga aktiviteter i grunden omformat jordklotet.

Men det jag framförallt tänkt fokusera på i denna sektion är egentligen inte dessa filosofiska frågor. Snarare vill jag belysa hur våra kroppar kan förstås som historiskt situerade och hur vi kan förstå politisk-ekologiska frågor i termer av inte bara

förändrade landskap utan i termer av relationen mellan landskap och kroppar. Det här kan låta som komplicerade frågor. Men jag kommer sträva efter att konkretisera dem så tydligt som möjligt. Det ger även en möjlighet att fortsätta en diskussion som initierats av Julie Guthman och Becky Mansfield (2015) kring hur politisk ekologi som fält historiskt mer haft sitt fokus på landskap än på kroppar, och på viken av att se till hur även kroppar förändras. Som de uttrycker det: "the nature that political ecology attempts to interrogate cannot coherently stop at the skin" (Guthman & Mansfield, 2015: 566).

Vad gäller våra kroppar så räcker det med att läsa historisk statistik över medellängden i Sverige för att få en känsla för hur våra kroppar (eller vi) ständigt förändras. Då ser vi att medellängden bland värnpliktiga män vid inskrivningen ökade något under andra halvan av 1800-talet, från 167,4 cm 1841–1845 till 170,8 cm 1901–1905. Under 1900-talet fortsatte sedan denna ökning till 177,7 cm 1966. Och nu framme vid 2016–17 var medellängden för svenska män 180 cm (SCB, 1969: 141; 2018). Uppenbarligen kan vi inte prata om en mänsklig varelse bortom historiska processer när något så centralt som våra egna kroppar förändras. För framtids-optimister som den välkände liberale debattören Johan Norberg (2016) är denna sorts förändringar ett tydligt tecken på att den "gamla goda tiden är nu". Men samtidigt har vissa politisk-ekologer istället betonat hur vi allt oftare även är överviktiga. Orsakerna till detta är komplexa, och här har politisk-ekologer som Julie Guthman (2011, 2013) velat vrida fokus bort från förenklade modeller av kaloriintag el-

ler beskrivningar som skuldbelägger överviktiga människor till att istället betona de relationer mellan kroppar, levnadsmiljöer och livssituation som genererar övervikt. Därmed vill hon lägga fokus på vad hon menar är en "bulimisk" politisk ekonomi:

Unfettered capitalism has generated many of the food qualities, built environments, and chemical exposures associated with obesogenesis. At the same time, it has made available for investment and marketing many, but by no means all manner of solutions to problems it has generated. (Guthman, 2013)

På samma sätt som vi kan visa på hur *våra* kroppar omskapas genom den verklighet vi lever i, så är de djur vi lever med kanske ännu mer uppenbart förändrade. Här räcker det att peka på hur vargen över tid förvandlats till både chihuahua och sankt bernardshund för att visa denna sorts förvandlings omfattning. Broilerkycklingar är ett annat tydligt exempel, där Zuidhof *et al.* (2014) har visat hur det tidiga 2000-talets kyckling jämfört med 1950-talets kyckling på åtta veckor växte sig nära på fem gånger större på samma diet. Dagens kycklingindustri centreras därmed i allt väsentligt kring en annan sorts varelse, en nutida mastodontkyckling. Denna sorts varelse har av vissa samtidigt satts i förgrunden som en sorts galjonsfigur för övergången till en ny, antropocen (Carrington, 2016, eller kapitalocen (Patel & Moore, 2017), geologisk epok. När nära 70 miljarder kycklingar slaktas varje år blir deras utspridda skelett ett av de tydliga lager som framtida geologer skulle kunna använda för att finna vårt samhäl-

les materiella avtryck. Uppenbarligen har vi inte lämnat frågan om omformade landskap bara för att jag här betonar förändrade kroppar. Snarare är det relationen dem emellan som kanske är den intressantaste politisk-ekologiska fokuspunkten (Guthman & Mansfield, 2015).

I sin bok om en amerikansk grisuppfödningens regionala ekonomi sätter antropologen Alexander Blanchette (2020) just denna relation i förgrunden. I sin studie betonar han här hur det företag han studerar (i boken givet det fiktiva namnet Dover Foods) drivs av en strävan efter full kontroll och full standardisering. Medan de städer – tydligast Cincinnati – som på 1800-talet var viktiga centra för fläskproduktionen befolkades av en mängd sorts olika grisar så är målet nu att skapa *grisen*, i singular. Här handlar det enligt Blanchette om viljan att skapa en sorts standardiserat liv:

Standardized life can reduce labor costs by enabling more machine-driven automation in slaughterhouses; its outputs can fetch higher prices on global wholesale markets; it generates biochemically consistent animals to build more commodities from their bodies; and it promises to serve as a model for replication elsewhere. Dover Foods is developing technics for turning diverse pigs into "the pig"; it is striving to transform actual hogs into tokens of an increasingly interchangeable capitalist animality. (Blanchette, 2020: 17)

Med bas i standardiseringen av griskroppar är tanken med andra ord att ett djur som bättre lämpar sig för ekonomisk effektivisering inom uppfödning- och slakterinäringen kan skapas. Och med bas i dessa kroppar kan en otrolig mängd olika

varor – från kött och inälvsmat till insatser i medicin eller fotografier – produceras. Men trots att den anläggning som han studerar slaktar grisar i en rasande fart (19 000 på ett arton-timmarspass, eller 5,6 miljoner per år) så undviker han att endast förstå denna process som en fråga om människans dominans över naturen. Snarare så fokuserar han på hur slakteriets ständiga ström av grisar som slaktas i grunden omorganiserar människors sociala liv. Här innebär till exempel risken för att sprida sjukdomar mellan olika grispopulationer att människor tvingas begränsa vem de umgås med på en mängd platser, från hemmet till baren eller kyrkan (Blanchette, 2020).

Det Blanchettes närstudie av grisuppfödningens regionala ekonomi visar är därmed å ena sidan den vilja att "producera" nya naturer som kännetecknar kapitalistisk ekonomi (Jfr. Smith, 2008). För att optimera produktionen av fläskprodukter krävs att grisars kroppar (dvs. en sorts natur) optimeras, där företaget strävar efter standardisering för att veta precis vad de har att göra med och vad som kan produceras. Men det hans studie samtidigt visar är hur denna strävan efter kontroll innebär att alla de som arbetar inom industrin tvingas lägga band på sig själva för att inte riskera att introducera *andra* osäkerhetskällor i form av t.ex. sjukdomar i processen. Som Blanchette (2020) uttrycker det så skapas därmed en regional dynamik där grisen alltid är närvarande, även när slakteriarbetare befinner sig långt från de slakterier där de arbetar. Svinkroppen blir därmed osynligt närvarande i alla landskap och i alla rum runt om anläggningen.

Mot denna bakgrund är det samtidigt inte

svårt att se hur framträdande aktörer strävar efter att ta nästa "logiska" steg och gå från en strävan efter standardiserade och effektiviserade djurkroppar till att istället initiera köttproduktion utan djur (Driessen & Kort-hals, 2012). Sedan två decennier tillbaka har forskare, entreprenörer och konstnärer på olika sätt experimenterat med så-kallad köttodling (dvs. kött producerat genom att odla muskelceller snarare än genom att föda upp boskap). Och under de senaste åren har vissa av de företag som startats i detta syfte även lyckats locka till sig investeringar från storföretag inom konventionell köttproduktion (Jönsson, 2020). Här är viljan att skapa en bas för produktionen av animaliska produkter som undviker de begränsningar som är ofrånkomliga i tidigare effektivitetssträvan – där t.ex. nya grissorter kan avlas fram men där grisen alltid kommer "producera" delar som vi inte behöver. Här är förhoppningen att detta ska möjliggöra mer miljövänlig köttproduktion i en tid när denna sektors omfattande miljöpåverkan allt mer blivit en ofta diskuterad fråga. Men samtidigt är det viktigt att inte tro att det här någonsin kan bli en enkel slutpunkt bortom den relation mellan livsformer och landskap. Även odlade celler kräver insatser för att överleva och även ett hypotetiskt framtida skifte till köttodling skulle skapa nya landskap, där vissa aktörer tydligt tjänar på detta skifte medan andra skulle se sina ekonomier slagna i spillror (Jönsson, 2016; 2020).

Slutkommentarer

Det jag kanske mer än något annat har velat visa i denna artikel är den mångfald av olika relationer som under de senaste de-

cennierna hamnat i politisk-ekologers blickfång och hur en analys av dessa kan hjälpa oss att sporra studenter att fundera kring miljöfrågors komplexa geografier. Här har jag inte velat – eller ens kunnat! – presentera politisk ekologi som en färdig modell baserad i specifika antaganden mer än på en väldigt hög abstraktionsnivå: ekologi är politisk och politik är ekologisk. Men genom att visa några av de inriktningar som vuxit fram och som fortsätter att växa fram inom politisk ekologi hoppas jag ändå att jag kan erbjuda några inspirationer. Politisk ekologi kan utan tvekan sporra studenter att undersöka skaldynamiken i miljöpåverkan – hur en ofta fattig lokalbefolknings destruktiva markanvändning till exempel kan förklaras med förändrad markanvändningspolitik på nationell nivå eller med världsekonomiska förändringar. Likväl kan politisk ekologi visa hur urbaniseringsprocesser kan förstås som frågor om resursanvändning och resursgeografier. När t.ex. New York-bornas vardag kräver att regionens hela vattensystem struktureras för att förse dem med vatten så aktualiseras i praktiken frågor om *var* staden egentligen kan anses ta slut och vems resurs vattnet som faller i staten New York egentligen bör vara. Men som Bryant (2015) betonar så kan politisk ekologi kanske framförallt även främja en passion för att ta sig an och för att förstå miljöfrågor. Även om fältet saknar en fast kärna och även om gränserna till andra forskningsområden är minst sagt luddiga så finns det något viktigt i hur en analys som följer frågor över skalor och mellan platser kan visa hur vi ständigt lever med miljöfrågor, både de vi uppenbart ser framför oss och de som förblir mer osynliga.

Fotnot

1. Thomas Robert Malthus utarbetade vid skiftet mellan 1700- och 1800-talet teoretiska modeller som visade att mänskligheten i praktiken var dömd att växa snabbare än matproduktionstakten, och att svält därmed var oundviklig.

Referenser

- Angelo, H. & Wachsmuth, D. (2015) Urbanizing Urban Political Ecology: A Critique of Methodological Cityism. *International Journal of Urban and Regional Research*. 39(1): 16–27.
- BBC (2020) Why your internet habits are not as clean as you think. <https://www.bbc.com/future/article/20200305-why-your-internet-habits-are-not-as-clean-as-you-think>
- Bennett, J. (2010). *Vibrant matter: a political ecology of things*. Durham: Duke University Press.
- Blaikie, P. & Brookfield, H. (1987) *Land Degradation and Society*. London: Methuen.
- Blanchette, A. (2020) *Porkopolis: American Animality, Standardized Life, & the Factory Farm*. Duke University Press.
- Bregman, R. (2020) The real Lord of the Flies: what happened when six boys were shipwrecked for 15 months. *The Guardian*. <https://www.theguardian.com/books/2020/may/09/the-real-lord-of-the-flies-what-happened-when-six-boys-were-shipwrecked-for-15-months>
- Bridge, G. (2009) Material worlds: Natural resources, resource geography and the material economy. *Geography Compass* 3:1–28.
- Bryant, R.L. (2015) Reflecting on political ecology. I: Bryant, R.L. (red.) *The International Handbook of Political Ecology*. Cheltenham: Edward Elgar. s. 14–26.
- Carrington, D. (2016) How the domestic chicken rose to define the Anthropocene. *The Guardian*. <https://www.theguardian.com/environment/2016/aug/31/domestic-chicken-anthropocene-humanity-influenced-epoch>
- Cronon, W. (1992) *Nature's Metropolis: Chicago and the Great West*. New York & London: Norton.
- Dahlström, A. (2007) *Könet sitter i hjärnan*. Göteborg: Corpus-Gullers.
- Driessen, C. & Korthals, M. (2012). Pig towers and in vitro meat: Disclosing moral worlds by design. *Social Studies of Science* 42(6): 797–820.
- Escobar, A. (2010). Postconstructivist Political Ecologies. I: Redclift, M.R & Woodgate, G. (red.) *The International Handbook of Environmental Sociology, Second Edition*. Cheltenham: Edgar Elgar. s. 91–105.
- Ernstson, H. & Sörlin, S. (2019) Toward comparative urban environmentalism: Situating urban natures in an emerging "World of Cities" I: Ernstson, H. & Sörlin, S. (red.) *Grounding Urban Natures: Histories and Futures of Urban Ecologies*. Cambridge, MA: MIT Press. s. 3–53.
- Gandy, M. (2002) *Concrete and Clay: reworking nature in New York City*. Cambridge, MA: MIT Press.
- Gandy, M. (2017) *The Fabric of Space: Water, Modernity, and the Urban Imagination*. Cambridge, MA: MIT Press.
- Guthman, J. (2011). *Weighing In: Obesity, Food Justice, and the Limits of Capitalism*. Berkeley, Los Angeles, & London: University of California Press.
- Guthman, J. (2013) Beyond Counting Calories: Taking the Obesity Fight to Environmental Toxins, Stress and Capitalism. <https://thebreakthrough.org/articles/disrupting-the-narrow-obesity-debate>
- Guthman, J. & Mansfield, B. (2015) Nature, difference, and the body. I: Perreault, T., Bridge, G. & McCarthy, J. (red.) *The Routledge Handbook of Political Ecology*. London: Routledge. s. 558–566.
- Harris, M.L. & Carter, E.D. (2019) Muddying the waters: A political ecology of mosquito-borne disease in coastal Ecuador. *Health and Place* 57: 330–338.
- Harvey, D. (1996) *Justice, Nature and the Geography of Difference*. Oxford: Blackwell.
- Heynen, N. (2014). Urban political ecology I: The urban century. *Progress in Human Geography* 38(4): 598–604.

- Jönsson, E. (2016) Benevolent Technotopias and Hitherto Unimaginable Meats: tracing the promises of In Vitro Meat. *Social Studies of Science* 46(5): 725–748.
- Jönsson, E. (2020) On breweries and bioreactors: Probing the ‘present futures’ of cellular agriculture. *Transactions of the Institute of British Geographers* 45(4): 921–936.
- Jönsson, E. & Andersson, E. (2017) Politisk ekologi: en produktiv spretighet? I: Jönsson, E. & Andersson, E. (red.) *Politisk Ekologi: om makt och miljöer* Lund: Studentlitteratur. s. 13–43.
- Kaika, M. (2004) *City of Flows: Modernity, Nature and the City*. Taylor & Francis.
- Kropotkin, P. (2017) *Ömsesidig hjälp: en faktor i evolutionen*. Stockholm: Hansson & Bruce.
- Latour, B. (1993) *We have never been modern*. Cambridge, MA: Harvard University Press.
- Latour, B. (2004). *Politics of Nature: How to Bring the Sciences into Democracy*. Cambridge & London: Harvard University Press.
- Lave, R. (2015) Reassembling the structural: political ecology and Actor-Network Theory. I: Perreault, T., Bridge, G. & McCarthy, J. (red.) *The Routledge Handbook to Political Ecology*. London & New York: Routledge. s. 213–223.
- Loftus, A. (2020) Political ecology II: Whither the state? *Progress in Human Geography* 44(1): 139–149.
- McCarthy, J. (2002). First world political ecology: lessons from the Wise Use movement. *Environment and Planning A* 34(7): 1281–1302.
- Moore, J.W. (2015) *Capitalism in the Web of Life: Ecology and the Accumulation of Capital*. London: Verso.
- Norberg, J. (2016) *Framsteg: tio skäl att se fram emot framtiden*. Stockholm: Volante.
- Patel, R. & Moore, J.W. (2017) *A History of the World in Seven Cheap Things: A Guide to Capitalism, Nature, and the Future of the Planet*. Oakland: University of California Press.
- Ratamáki, O., Jokinen, P., Albrecht, E. & Belinskij, A. (2019) Framing the peat: the political ecology of Finnish mire policies and law. *Mires and Peat* 24(17): 1–12.
- Robbins, P. (2012) *Political Ecology*. Chichester: Wiley-Blackwell.
- Robbins, P. (2017) Naturen talar tillbaka: att studera tingens ekonomiska liv. I: Jönsson, E. & Andersson, E. (red.) *Politisk Ekologi: om makt och miljöer*. Lund: Studentlitteratur. s. 289–304.
- Rocheleau, D., Thomas-Slayter, B.P., & Wangari, E. (red.) (1996). *Feminist Political Ecology: Global Issues and Local Experiences*. London & New York: Routledge.
- SCB (1969) Historisk statistik för Sverige. Del 1. Befolkning. <https://gupea.ub.gu.se/bitstream/2077/854/1/Historisk%20statistik%20Del%201.pdf>
- SCB (2018) Varannan svensk har övervikt eller fetma. <https://www.scb.se/hitta-statistik/artiklar/2018/varannan-svensk-har-overvikt-eller-fetma/>
- Smith, N. (2006) There’s No Such Thing as a Natural Disaster. Items: insights from the Social Sciences. <https://items.ssrc.org/understanding-katrina/theres-no-such-thing-as-a-natural-disaster/>
- Smith, N. (2008) *Uneven Development: Nature, Capital and the Production of Space*. Athens, GE: University of Georgia Press.
- Svarstad, H. & Benjaminsen, T. (2020) Reading radical environmental justice through a political ecology lens. *Geoforum* 108: 1–11.
- Swyngedouw, E. (2010) Metabolic urbanization: the making of cyborg cities. I: Heynen, N., Kaika, M. & Swyngedouw, E. (red.) *In the Nature of Cities: Urban Political Ecology and the Politics of Urban Metabolism*. Oxon: Routledge. s. 21–40.
- Vayda, A.P & Walters, B. (1999) Against political ecology. *Human Ecology* 27(1): 176–179.
- Vogel, S. (2016) *Thinking like a Mall: Environmental Philosophy after the End of Nature*. Cambridge: MIT Press.
- Watts, M. (2015). Now and then: the origins of political ecology and the rebirth of adaptation as a form of thought. I: Perreault, T., Bridge, G., & J. McCarthy (red.) *The Routledge Handbook of Political Ecology*. London & New York: Routledge. s. 19–50.

- Widgren, M. (2017) Linking Nordic landscape geography and political ecology. *Norsk Geografisk Tidskrift* 69(4): 197–206.
- Wolf, E. (1972) Ownership and political ecology. *Anthropological Quarterly* 45(3): 201–205.
- Zuidhof, M.J., Schneider, B.L., Carney, V.L., Korver, D.R. & Robinson, F.E. (2014) Growth, efficiency, and yield of commercial broilers from 1957, 1978, and 2005. *Poultry Science* 93(12): 2970–2982.

*Erik Jönsson, Kulturgeografiska institutionen,
Uppsala universitet
E-post: erik.jonsson@kultgeog.uu.se*